

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pōli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrto leta 1 gold.; pošiljanje po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrto leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 16. novembra 1881.

Obseg: Sejmo več detelje in trave in zboljšujmo živinorejo! — Vranji zbor. — Od kod premog ali kamnéno oglje? — Rodbina grofov Thurn-Valsassina. — Druga beseda o novi izdaji Miklošičevega „Berila za osmi gimnazijalni razred“. — Mnogovrstne novice. — Naši dopisi. — Noviĉar.

Gospodarske stvari.

Sejmo več detelje in trave in zboljšujmo živinorejo!

Tako opominjajo uže uĉeniki kmetijstva in skušeni gospodarji. Ali ta opomin je pri manjših kmetovalcih še vse premalo opravil. Živina po deželi nam kaŹe, da vse premalo pridelujejo ljudje klaje; kjer pa živine manjka, manjka gnoja, in kjer gnoja ni, so polja slaba. Tedaj je klaja tisto koló, okoli katerega se večidel gospodarstvo mota.

Če Źelimo, da bi se zboljšalo kmetijstvo, naj nam bo prva skrb za več klaje ali živinske piĉe. In skor povsod je mogoĉe to doseĉi, ker še ne manjka zemlje, ki se dá v travnike (senoŹeti) predelati, — še je senoŹet dosti, ki se dajo zboljšati, — in mogoĉe je tudi tū in tam kako njivo odloĉiti za deteljo. Skušnje poslednjih let na več krajih so uĉile, da obširne ledine, ki niso za nič druzega bile, kakor da so se ovce ali goveda po njih klatile in na paši stradale, ali ki so zavalj moĉvirnosti celi okolici zrak pridile, so se sĉasoma premenile v rodovitne senoŹeti, katere so v kratkem času obilno povrnille vse stroške, ki so bili na-nje obrnjeni, in so bile gospodarjem lep kos gotovega premoŹenja. Ali bi ne mōgli biti taki izgledi vsem gospodarjem spodbudek, vse, kar je nerodovitnega sveta, predelati v plodne travnike, — vjeti vsako vodico in vsak studenĉek, ki je na travniku ali blizu njega, in vodo napeljati tako, da z rodovitnim ŹiveŹem napaja koristno travico.

Z deteljo gre pa na več krajih še slabše kot s travniki. In vendar so deteljišĉa moĉna podpora kmetijstvu. Veĉ detelje pridelovati naj bi si gospodarji prizadevali posebno v takih krajih, kjer ni mogoĉe travnikov napraviti. Po golih kamnitih breŹinah, kjer ne raste nič druzega, se dá s pridom še sejati turška detelja (Esparssette), katera je kaj koristna klaja.

Detelja pa ni le samo zatega voljo dobra, da se prostori, ki niso za drugo rabo, dajo Ź njo obsejati, temuĉ tudi to dobroto imajo deteljišĉa, da zemljo zboljšajo. Koreninice deteljne seŹejo globoko v spodnjo prst, jo zrahljajo in poŹlahniĹo, in ker zgnjijó, gnojijo potem tudi celo zemljišĉe. Kjer je gospodar v umen kolobar vpeljal deteljo, ni nikoli prave treba, —

po tem takem moremo reĉi, da detelja tudi več polja napravi, ker ga nikoli nič neobdelanega ne leŹi.

Ćujmo, kako je imenitni moŹ Šimen Fürst, ĉegar beseda je veljavna, uže pred več leti v svojih bukvah „kmetijsko zrkalo“ setev trave in detelje priporoĉal, rekši: „Pa tudi polje se boljša, ako se pridno seje trava ali detelja, zakaj dobro in gosto zarašĉena in razrašĉena detelja in trava izpod neba in iz zemlje potegne ŹiveŹa dovelj, dela senco zemljišĉu, ga rabljá in plevla ĉisti, zraven pa mu deteljne in travine koreninice pušĉajo gnoj. Pašnik, na katerem Źivina ni nič ŹiveŹa dobila, morete potem v prid obrniti, in ker Vam potem klaje ne bo manjkalo ne pozimi ne poleti, bote lahko Źivino tudi poleti v hlevu imeli, in se z lastnimi oĉmi lahko prepriĉali, da je prav, ako se Źivina obdrŹuje v hlevu. Se ve, da hlevi morajo biti snaŹni in zraĉni, v takih hlevih pa bo Źivina zdrava, in dosti je, ako jo le vĉasih spušĉate pod milo nebo, da se malo zrita“.

Tako govori modri Šimen Fürst. Naj reĉe kdo: da napaĉno govori!

Poúĉne stvari.

Vranji zbor.

Iz ptiĉjega Źivljenja.

Jesén! — Studéni séver brije in otresa smrekam in jelkam iglé, in bukvam in hrastom sad. Tam ob bregu šibi rakíte, jagnedi in jeséne, da Źolto-rudeĉe listje daleĉ vkrog frfolí. Megléni oblaci se vozijo po nébu: temnosivo je nad nami, goló na zemlji vse in mrtvo! Veselí ĉloveka, ako sreĉa poljsko miš, katera je morebiti pozabila, kdaj jej je odpotovati s svojimi sorodovinci, ker so jo zadrŹevale rodbinske zadeve!

Zdaj potihne veter. Kakor se dviga solnce, jasní se nebó, vendar siva bōja ne izgíne. Vzduh se gostí in je vlaŹen, da skōraj zapira ĉloveku sapo. Stelja po tléh je mokrotna, in v tej jednakoliĉnosti je minula celó zadnja izpremembra: listje ne šuméva pod nogó!

Toda ĉuj, kaj je to? „Krá — krá! Krá — krá! Krá — krá!“ Vrana se vozi po vlaŹnoteŹkem vzduhi in napósled obsedí na vršíĉi golega topōla. Tam fofóĉe s perutima, ter se dviga na istem prostori ĉesto k víšku, vedno ponavlja svoj grdoglasi „Krá — krá!“ Zdajci

se odglašala krepkejša ta poziv: dvojica rodovincev se okorno priziblje in plava vkrog nje, in viribus unitis se nadaljuje krokot. Ne dolgo potem prileti kardelo rodovincev, oni na drevesi jih dvigajo se pozdravljajo, in škokotanja ni konca ne kraja.

Kdor utegne in ima močne živce, obstane blizu tega zbora. Čim dalje tem bolj narašča broj novih pridruženec, vedno hujše je vriščanje, da bolé človeka ušesa. Naposled se vpokoji razburjena ptičja družina in čujejo se le še posamezni glasovi, a tudi te zatopi drugo krokotanje. Tolsta vrana se povzdigne nad druge na vejo. Višnjevo-temno perje in golo lice, ki priča o neutrudljivem preiskavanju polja, znači starega ptiča. Zakrokoče in vse potihne.

„Tovariši — sotrpini, lahko rečem — prijatelji dragi in bratje! Predno se poslovimo s tem ravnim poljem in temnimi gozdi, ozrmo se na pripetljeje sedaj minulega poletja. Dajmo račun o svoji delovnosti v tej dōbi, pogledimo uspehe, ki smo jih dosegli, in slednjič ukrenimo, bomo li tudi bodoče leto v tej deželi nadaljevali svojo delavnost, katero hvalijo vsi izvedenci?“

Čestitljiva govornica prestande — najbrž, da bi si oddehnila — in zdajci se oglasi žoltokljunec „Ne — Ne!“ Ostri udarci kljuna iz obližja zapré kričanju glas, in ko se čestitljiva govornica ozre nekaterikrat vkrog sebe, potegne kljun nekoliko kratov skozi peruti, kakor bi ga želela nabrusiti, stegne nogo od sebe, zahrče in prične oblastno z nova: „Tovariši! Na tisoče nas je priletelo marcija meseca v ta kraj, na mnogokateri visoki jag-nedi je bilo po dvajset in še več naših gnézd. Naše samice so lēgle po štiri, do po pet in celó šest jajec, našega broja bi zatoorej moralo biti najmanj štirikrat toliko!“

Dolg premolk nastane. Nemi, s povešenimi perutimi čepé zborniki, a zdajci se zopet oglasi starka: „Naše vrste se rédijo, namesto da se polnijo. Oj! ti vran“ — nadaljuje z zamolklím glasom — „ti mišja smrt, govōri ti dalje, meni se ustavlja glas.“

Goli kljun pod perut uteknivši obmolke starka. Zdajci sfrfrá krepak vran na vrh najvišega drevesa in izpregovori z glasnim krokotom:

„Tovariši: Kar vam povem, je vsakdo med nami doživel sam, kar poročam, je tožna istina! — Človeku prijazne, prelétamo vrane vsako leto širōko morje in se ustavljamo tam, kjer moremo koristiti gospodu stvarstva. Za rátarjem pridno pobiramo gliste in hroste, po polji in vrtéh trebimo polže in kvarljive črve, miši lovimo, kakor mačke, in ako plava nad kurami kráguľj, svari jih naš krik. Prijatelji in dobrotniki smo človeškemu rôdu — a kakóva nam je plača? Našega dednega sovražnika, sovo, ljudjé nalašč redé, da nas morí, tudi imajo svoje veselje v tem, da nas streljajo, in vsak strelec prejme celó premijo, če nas umorí!“

Sram jih bodi, brezumnikov! Izobraženci hočejo biti, izobražene kmetovalce se nazivljejo, a ne vedó ločiti prijatelja od sovražnika!“

Ako se pomisli, da vrane uže takó rade hripljejo, ni čudo, ako je tudi razvnetemu govorniku skôro zastal glas, in je hipno obmolnil.

Vzbudi se strašen krik, kakor po osvėti, za to izjavo rekóčnosti. Ko se potem nevolja poleže, oglasi se zopet čestitljiva prva govornica:

„Ni res! Mi ne bomo človeku sovražni, in tudi ne moremo biti, ker nam ni moči prikrivati svoje natvore. Upajmo, da se obrne na boljše, kajti upati smemo, saj tudi ljudje upajo boljše bodočnosti. Jaz sicer ne doživim, da bi človek cenil naše zasluge o njega blagostanji, kajti stara sem uže. Toda vam, mladičem, zasvita čas, da vas bode cenil človek, kakor gré našemu zarodu. Nikdar ne bode dolgo tega, da se bodo

kakor katekizma otroci v ljudski šoli učili bolj ceniti našo vrednost in korist. Ta čas skôro pride — a v tem potrpite z zaslepljenim, napačno zavedēnim človekom!“

To rekši se vzdigne k višku. Večina zbora sfofóče za njo.

Od kod premog ali kamneno oglje? *)

Malo cenjen je bil nekaj premog (Steinkohle). Leto za letom pa dobiva uže sedaj čedalje večo važnost, — al naši vnuki bodo vrednost njegovo še le prav spoznali, ko jim bo drv za kurjavo zmanjkalo popolno.

Naj po večem povemo onim, katerim je to oglje še malo znano: odkod je pričetek njegov.

Premog ni kamenje, čeravno je kamenju podoben; kako bi nek gorelo in žrjavico dajalo, ako bi bilo čisto kamenje? Premog je oglje rastlinsko, ki pa je po mnogih prekucijah zemlje okamnelo pod zemljo, iz katere se koplje kakor ruda tū in tam. Al nihče naj si ne misli, da kaj tacega se je zgodilo pred kacimi stoletji, — premog je živa priča tisoč- in tisočletne starosti naše zemlje.

Strašne so morale biti prekucije o stvarjenji sveta in ob splošni povodnji pozneje. Grozni potresi so celo zemljo majali, ogenj je iz njenega drobja švigal; rastline so se vnele, na kup je padlo marsikaj in voda je potem potopila vse. Al ravno potresi in povodnje so bili vzrok, da neizmrľjivi gozdi tisočletnega velikega drevja, praprota in drugih rastlin niso zgoreli; le na kupe so bili zmetani, ki so na nekaterih krajih velikan-skim goram enaki; tū so v odprta žrela zemlje padli, tam se v morje pogreznili, in povsod s kamenjem, peskom, kalužo in drugo nanosnino pokrili. Al strašno tlačenje od zgoraj in vročina od spodaj iz drobja zemlje, kjer je še bolj proti vrhu vse v raztopljenem stanu bilo, je naredilo, da so na kupe vržena drevesa in rastline, ki so še s kalužo, prstjo, kamenjem in drugo sodrgo zmešane bile, se goreče sčasoma skup stlačile in v oglje spremenile.

Tako so se iz tistih prvotnih gozdov z velikanskimi drevesi in rastlinami plazi premoga začeli.

Da ti plazi res nič družega niso, kakor uogljene rastline, katere so po takem strašnem tlačenju sčasoma okamnele, se lahko prepričamo, ako premog skoz povekšalno steklo ogledujemo. Tudi premog nam kaže tisto piskričastno tkanje, ki je vsem rastlinam lastno. Tudi se iz takih plazov premoga izkopujejo cele in še dobro ohranjen, akoravno široko narazena stlačena debela mnogovrstnih dreves in pa cele sklade listja in praproti, ki je vse v oglje spremenjeno ali pa na pol. Tudi vtisi cele praproti in družih rastlin so se uže našli v njem, in na Angleškem in v Ameriki so cele plaze iz samih debel in vej tiste prvotne velikan-ske hojkovine, več ko 100 čevľjev dolzih, našli. — Do zdaj poznajo učenjaki uže več ko 80 sort dreves in čez 250 sort praproti iz prvotnega sveta. In da je največ hojevih dreves bilo, se s tem dokazuje, ker največi del premoga ima tisto čudno smolo ali olje v sebi, katera sedanji hojkovini pomanjkuje.

Ali tudi vtisi neke lazeče živali, katere hrodje je uže okamnelo in se le v plazih premoga najde, pričuje, da so le nekatera plemena manjših laznín takrat živele,

*) Kar pred tremi leti ni še bilo v Ljubljani, se zdaj od zore do mraka ponavlja, to je, da ponujajo kričáci „štankolén“ po ulicah mu ne vedé imena slovenskega „premog“, a tudi stotero meščanov in meščank je, ki ne vedó, da „steinkohle“ ni kamen.